

БУДОВА СЛОВА. СЛОВОТВІР

Значущими частинами слова є корінь, префікс, суфікс, закінчення.

Основа – частина слова без закінчення. Вона виражає лексичне значення слова, тому є спільною для всіх форм слова (*міст-о, міст-а, міст-у, міст-ом*).

Закінчення – змінна значуща частина слова, що виражає його граматичне значення (*рід, число, відмінок, особу, час* тощо) і слугує для зв'язку слів у словосполученні й реченні. Наприклад, у слові *весняна* закінчення *-а* вказує на жіночий рід, однину, називний відмінок. Закінчення мають усі змінні слова, хоча воно може бути **нульовим**, тобто таким, що не виражається звуком і не позначається літерою, але має певне граматичне значення: *ліс*□, (чоловічий рід, однина), *прочитав*□ (минулий час, чоловічий рід, однина).

Не мають закінчень незмінювані слова:

- прислівники (*тихо, увечері, здалеку*);
- дієприслівники (*співаючи, прибігши*);
- інфінітив дієслова (*любити, знати*);
- незмінювані слова іншомовного походження (*таксі, поні, бюро*).

Корінь – головна значуща частина слова, що містить спільне значення спільнокореневих слів (*воля, воленька, звільнити*).

Зауважте! Треба відрізнити спільнокореневі слова від слів з омонімічними коренями. Так, у словах *гора, горе, горювати, угорі* однаковий корінь *гор*, однак ці слова не є спільнокореневими, оскільки корінь у них має різне лексичне значення. Тому маємо дві групи споріднених слів: 1) *гора, угорі, гірка*; 2) *горе, горенько, горювати*.

Префікс – значуща частина слова, що стоїть перед коренем і слугує для творення слів із новим лексичним значенням або відтінком у значенні: *осінній – передосінній, чекати – зачекати*).

Суфікс – значуща частина слова, яка стоїть після кореня та слугує для творення слів з новим лексичним значенням або відтінком у значенні: *учити – учитель, калина – калинонька*).

Різновидом суфікса є частка *-ся(-сь)*, яка стоїть у кінці дієслів. Такий різновид суфікса називається постфікс: *хвилюватися*).

Словотвір – розділ мовознавства, що вивчає способи та особливості творення похідних слів.

Непохідні слова – не утворені від інших слів (основа складається лише з кореня: *небо, літо, тихий*).

Похідні слова – утворені від інших слів; можна простежити їхній спосіб творення: *небесний, літній, тихенько*.

Твірне слово – слово, яке повністю «лягає» в основу похідного слова: *холод* → *холодний, ліс* → *праліс*.

Твірна основа – частина слова, від якої творяться нові слова: *кобза* → *кобзар*, *читати* → *читання*.

Словотворчі засоби – префікси та суфікси, за допомогою яких утворюються нові слова: *підсніжник* ← *сніг*.

Основні способи словотворення

1. Префіксальний – за допомогою префікса (**з**ависокий ← високий).
2. Суфіксальний – за допомогою суфікса (вітере**ць** ← вітер).
3. Префіксально-суфіксальний – за допомогою префікса та суфікса, які приєднуються одночасно (**без**меж**ний** ← межа).
4. Безафіксний (безсуфіксальний) – відкидання суфіксів (перехід ← переходити).
5. Складання слів або основ – поєднання слів, їхніх основ або частин (хліб-сіль, медсестра ← медична **сестра**, спецкор ← **спеціальний кореспондент**).
6. Перехід слів однієї частини мови в іншу (**минуле** життя → історичне **минуле прикметник** → іменник).

Сполучні *о, е (є)* у складних словах

1. Літера **о** пишеться, якщо перша частина слова утворена від прикметника або закінчується на твердий приголосний (у тому числі шиплячий): яс**но**окий, серед**нь**о**ві**ччя, піш**о**хід, ву**ж**о**по**дібний (**але** овоч**ес**ховище).
2. Літера **е** пишеться, якщо перша частина слова утворена від іменника з м'якою основою (зор**е**пад, бур**е**вій, стал**е**вар).
3. Літера **є** пишеться, якщо перша частина слова закінчується на **[й]** або подовжений приголосний (зм**іє**подібний, житт**є**любний).